

RĂSPUNDEREA PENALĂ A PERSOANEI JURIDICE ÎN ROMÂNIA ȘI ÎN DREPTUL COMPARAT

Vasile PĂVĂLEANU *

Rezumat

Problema răspunderii penale a persoanei juridice este controversată și a ocazionat exprimarea de opinii diferite în știința penală modernă, unii autori susținând că persoana juridică nu poate fi subiect activ al unei infracțiuni, iar alții situându-se pe o poziție contrară. Dezbaterile organizate în forurile științifice internaționale de la București (3-12 X.1929) și Budapesta (1978) s-au finalizat cu adoptarea unor rezoluții prin care se recomandă introducerea în legislațiile statelor a unor măsuri eficiente de apărare socială împotriva persoanelor juridice pentru infracțiunile comise.

În baza Recomandării R(88) din 20.X.1988 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, mai multe state au reglementat răspunderea penală a persoanei juridice, dintre care menționăm: Franța, Belgia, Italia, Finlanda, Portugalia, România, Republica Moldova și Spania, care a modificat Codul penal prin Legea organică nr. 5/2010, în vigoare de la 23.XII.2010.

În ce privește condițiile răspunderii persoanei juridice, există diferențe notabile de la țară la țară, care au fost examinate pe larg în prezentul studiu.

Cuvinte cheie: persoană juridică, răspundere penală, condiții, vinovăția, pedeapsă, recidivă, prescripție, reabilitare.

1. Considerații generale

Problema răspunderii penale a persoanei juridice este controversată și a ocazionat exprimarea de opinii diferite în știința penală modernă. Astfel, partizanii ficțiunii (după care persoana juridică este o creație a legii) susțineau că persoana juridică nu poate fi subiect activ al unei infracțiuni, iar majoritatea adepților teoriei realității (după care persoana juridică este o realitate concretă) susțineau contrariul, respectiv că persoana juridică poate deveni infractor¹. În acest domeniu au fost organizate dezbateri internaționale, cum a fost Congresul al II-lea al Asociației Internaționale de Drept Penal, care a avut loc la București, în perioada 6-12 octombrie 1929 consacrat, printre altele, răspunderii penale a persoanelor morale. Prin rezoluția acestui Congres² se recomanda introducerea în legislațiile interne a unor măsuri eficiente de apărare socială împotriva persoanelor morale, pentru satisfacerea interesului colectiv al acestora sau cu mijloace furnizate de ele.

* Prof. univ. dr., Universitatea “Ștefan cel Mare”, Suceava, cadru didactic asociat Facultatea de Drept, Universitatea “Mihail Kogalniceanu” din Iași.

¹ Vintilă Dongoroz, Drept penal, (Reeditarea ed. din 1939), Asociația Română de Științe Penale, București, 2000, p. 296.

² Résolutions des Congrès de l'Association Internationale de Droit Pénal (1926-2004), Éd. Érès, Toulouse, 2009, p. 19.

Răspunderea penală a persoanei juridice a dobândit în Europa o nouă dimensiune mai ales după Congresul internațional de drept penal comparat care s-a desfășurat la Budapesta în anul 1978³, precum și ca urmare a dezbaterilor consacrate în special criminalității economico-financiare sau concurențiale.

Plecând de la Recomandarea R(88) din 20 octombrie 1988 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei prin care statele au fost invitate să admită răspunderea penală a persoanelor morale, mai multe țări au reglementat această instituție și anume: Franța prin art. 121-2 din noul Cod penal 1994⁴, Finlanda (capitolul 9 din Codul penal 1995), Belgia (art. 5 din Codul penal modificat prin legea din 4 mai 1999), Italia (art.29-32 din Decretul-lege nr. 231/2001), Portugalia (art. 11 alin. 8 Cod penal, în forma propusă de guvern în noiembrie 2006), Republica Moldova (art.21 alin. 3, 4, 5 și art. 63 din Codul penal, modificat în anul 2008) și Spania (art. 31 bis din Codul penal 2005, modificat)⁵.

În țara noastră răspunderea penală a persoanelor juridice a fost reglementată pentru prima dată prin Codul penal adoptat prin Legea nr. 301/2004⁶, care a fost abrogată prin art. 446 alin. (2) din noul Cod penal adoptat prin Legea nr. 286/2009⁷. Prin Legea nr. 278/2006 s-a introdus în Codul penal 1968, articolul 19¹ prin care se reglementează condițiile răspunderii penale a persoanelor juridice, instituția fiind de inspirație franceză.

În noul Cod penal, răspunderea penală a persoanei juridice este reglementată într-un titlu distinct (VI, după modelul Codului penal finlandez, capitolul 9), însă unele prevederi referitoare la aplicarea legii penale române în baza principiului personalității, cu referire la persoanele juridice (art. 8), rămân în mod necesar în afara acestui titlu⁸.

În literatura juridică s-au invocat mai multe obiecții față de reglementarea răspunderii persoanei juridice, care au fost prezentate într-o lucrare de referință⁹, însă aspectele bazate în parte pe o concepție tradițională a noțiunii de pedeapsă, nu constituie în realitate impedimente insurmontabile în calea consacării răspunderii penale a persoanei juridice¹⁰. S-a susținut apoi că reglementarea răspunderii penale a persoanei juridice în noul Cod penal prin consacarea unui titlu distinct reprezintă un lucru bun¹¹.

2. Condițiile răspunderii persoanei juridice.

Potrivit art. 135 C.pen. 2009, persoana juridică, cu excepția statului și a autorităților publice, răspunde penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice.

Instituțiile publice nu răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în exercitarea unei activități ce nu poate face obiectul domeniului privat.

Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit la săvârșirea faptei.

³ J. Pradel, Droit pénal comparé éd. 2, Éd. Dalloz, 2002, p. 351.

⁴ J. Pradel, Droit pénal général, éd.14, Éd. Cujas, Paris, 2002, p. 474, V. Păvăleanu, Răspunderea penală a persoanei morale în noul Cod penal francez, P.L. nr. 3/1999, p. 246.

⁵ Legea organică nr. 5/2010, în vigoare de la 23.XII.2010.

⁶ Publicată în M. Of. nr. 575 din 29 iunie 2004.

⁷ Publicată în M. Of. nr.510 din 24 iulie 2009.

⁸ V. Păvăleanu, Drept penal general. Conform noului Cod penal, Ed. U. J., 2012, p. 443.

⁹ F. Streteanu, R. Chiriță, Răspunderea penală a persoanei juridice, Ed. C. H. Beck, 2007, p. 72-118.

¹⁰ F. Streteanu, Tratat de drept penal. Partea generală, vol. I, Ed. C. H. Beck, 2008, p. 362.

¹¹ V. Păvăleanu, Comentarii asupra proiectului unui nou Cod penal, R.D.P. nr. 1/2009, p. 24.

2.1. Persoanele juridice care pot răspunde penal.

Observăm că noua reglementare face distincție între persoanele de drept public și cele de drept privat, stabilind că acestea din urmă răspund penal în toate cazurile, iar în primul caz, regula este că ele nu răspund penal, cu excepția instituțiilor publice care desfășoară o activitate ce poate face obiectul domeniului privat.

Răspunderea penală, în baza art. 135 C.pen. poate fi angajată numai în sarcina unei persoane juridice, respectiv a unei entități cărora legea civilă îi recunoaște această personalitate (art. 194 C.civ. 2009).

Dimpotrivă, art. 5 alin. 3 din Codul penal belgian asimilează persoanelor juridice și unele entități lipsite de personalitate juridică potrivit legii civile, cum sunt asociațiile temporare, asociațiile în participație și societățile comerciale în curs de formare etc.¹². O asemenea dispoziție nu se regăsește în legislația românească.

În literatura juridică s-a pus problema efectelor pe care le va avea o cauză de nulitate intervenită în procedura de constituire a persoanei juridice, dar descoperită abia după săvârșirea infracțiunii, în privința răspunderii penale a entității respective. S-a exprimat opinia că eventuala constatare a nulității procedurii de constituire nu va avea nicio influență asupra răspunderii penale pentru faptele comise anterior acestei constatări¹³. În acest sens este și art. 58 alin. 1 din Legea nr. 31/1990¹⁴, care prevede, prin derogare de la regimul de drept comun, că efectele nulității societății comerciale nu operează retroactiv.

Problema efectelor pierderii personalității juridice se pune și asupra răspunderii penale a acesteia, întrucât potrivit art. 16 alin. 1 lit. f C.pr.pen. 2010, acțiunea penală nu mai poate fi exercitată dacă s-a dispus radierea suspectului ori inculpatului persoană juridică.

2.2. Persoanele juridice exceptate de la răspunderea penală.

Articolul 135 alin. 1 exceptează de la răspunderea penală statul și autoritățile publice.

2.2.1. Statul.

Statul ca persoană juridică este exceptat de la răspunderea penală în majoritatea sistemelor de drept din Europa (Franța, Belgia, Olanda, Finlanda, Marea Britanie etc.). În Spania, prin art. 31 bis pct. 5, se prevede că dispozițiile privind răspunderea penală a persoanelor morale nu sunt aplicabile statului.

S-a exprimat opinia că răspunderea penală a statului ar fi o aberație juridică¹⁵, întrucât statul, având monopolul dreptului de a pedepsi, nu se poate pedepsi pe sine însuși¹⁶. De altfel, statul beneficiază de o imunitate de jurisdicție penală absolută, neputând fi angajată răspunderea acestuia nici în cazul faptelor comise în exercitarea autorității de stat, dar nici în cazul acelor fapte care s-ar săvârși în exercitarea unor activități ce țin de domeniul privat al statului¹⁷. Recent s-a exprimat opinia¹⁸ că toate persoanele juridice, inclusiv statul și

¹² J. Pradel, *Droit pénal comparé*, op. cit., p. 362.

¹³ F. Streteanu, *Tratat*, op. cit., vol. I, p. 368.

¹⁴ Republicată în M. Of. nr. 1066 din 17 noiembrie 2004, cu modificările ulterioare.

¹⁵ V. Pașca, *Codul penal comentat. Partea generală*, vol. I, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 104.

¹⁶ J. Pradel, *Droit pénal général*, éd. 14, Éd. Cujas, Paris, 2002, p. 474.

¹⁷ F. Streteanu, op. cit., vol. I, p. 368.

¹⁸ Mioara Ketty Guiu, *Explicații preliminare ale noului Cod penal*, vol. II, Ed. U.J., București, 2011, p. 380.

autoritățile publice, pot fi trase la răspundere penală, propunându-se ca expresia „cu excepția statului și a autorităților publice” să fie înlăturată din art. 135 alin. 1 C.pen.

În Danemarca se prevede o excepție prin art. 27 C.pen., în sensul că se admite răspunderea statului pentru infracțiuni care nu au fost săvârșite în exercitarea unor atribuții ce țin de puterea publică¹⁹.

2.2.2. *Autoritățile publice.*

Prin autorități publice, în sensul art. 135 C.pen. 2009, se înțeleg autoritățile prevăzute în mod expres în Titlul III, precum și la art. 140 și 142 din Constituția României, așa cum se precizează în art. 240 din Legea pentru punere în aplicare a acestui cod nr. 187/2012²⁰. Sunt deci autorități publice Parlamentul, Guvernul, administrația publică, centrală și locală, autoritatea judecătorească, în care se includ și instanțele judecătorești, Ministerul Public și Consiliul Superior al Magistraturii, Curtea de Conturi și Curtea Constituțională, Avocatul Poporului.

Articolul 5 alin. 4 C.pen. belgian exceptează de la răspunderea penală regiunile, comunitățile, provinciile, comunitatea Bruxelles-ului, comunele, organele teritoriale intracomunale, Comisia comunitară franceză, Comisia comunitară flamandă, Comisia comunitară comună și centrele publice de ajutor social. Acest criteriu, criticat vehement de doctrină²¹, a fost considerat suficient de către Curtea de Arbitraj pentru a constitui o justificare obiectivă a diferenței de tratament²².

Potrivit art. 31 bis paragraful 5 din Codul penal spaniol, dispozițiile privind răspunderea penală a persoanelor morale nu sunt aplicabile administrațiilor publice teritoriale și instituțiilor, organelor de conducere, agențiilor și întreprinderilor publice, partidelor politice și sindicate, organizațiilor internaționale de drept public, nici celor care exercită politici publice sau furnizează servicii de interes economic general.

În aceste cazuri, organele judiciare pot face o declarație de răspundere penală dacă apreciază că s-a acționat într-o formă juridică concepută de către inițiatori, fondatori, administratori sau reprezentanți în scopul sustragerii de la o eventuală răspundere penală.

Observăm că sfera autorităților publice exceptate de la răspunderea penală este diferită în legislațiile europene.

2.2.3. *Instituțiile publice.*

Noul Cod penal prevede, în art. 135 alin. 2, că instituțiile publice nu răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în exercitarea unei activități ce nu poate face obiectul domeniului privat. Sunt avute în vedere persoanele juridice de drept public, care se înființează prin lege potrivit art. 191 alin. 1 din noul Cod civil²³.

Pentru delimitarea sferei instituțiilor publice exceptate de la răspunderea penală legiuitorul nostru a ales drept criteriu aptitudinea persoanei juridice de a realiza și activități ce

¹⁹ S. Bucigalupo, La responsabilidad penal de las personas juridicas, Ed. Bosch, Barcelona, 1998, p. 336, apud, F. Streteanu, op. cit., vol. I, p. 368.

²⁰ Publicată în M.Of. nr. 757 din 12 noiembrie 2012.

²¹ J. Messine, Tendances recentes en droit pénal et en procédure pénale, în Mélanges offerts à Robert Legros, Ed. ULB, Bruxelles, 1985, p. 645.

²² Curtea de Arbitraj belgiană, dec.nr. 128 din 19 iulie 2002, apud F. Streteanu, op. cit., vol. I, p. 370.

²³ Adoptat prin Legea nr. 287/2009, republicată în M.Of. nr. 505 din 15 iulie 2011.

nu pot face obiectul domeniului privat, spre deosebire de alte legislații care au în vedere natura activității în vedere căreia s-a comis infracțiunea, respectiv dacă această activitate implică sau nu exercitarea unor atribute de autoritate publică (Franța, Olanda). În literatura juridică s-a exprimat opinia că acest criteriu ales de legiuitor poate justifica diferența de tratament, fără a intra în contradicție cu principiul constituțional al egalității în fața legii²⁴.

Se includ în această categorie exceptată lege, Banca Națională a României, penitenciarele, unitățile militare etc.

Vor răspunde penal toate persoanele juridice de drept privat, indiferent de forma juridică pe care o îmbracă – societăți comerciale, asociații comerciale, asociații, fundații etc.

Asociațiile și fundațiile pot dobândi statutul de persoane juridice de utilitate publică prin Hotărâre a Guvernului, în condițiile art. 39 din OG nr. 26/2000, dar ele rămân persoane de drept privat și răspunderea lor penală poate fi antrenată în condițiile legii²⁵.

2.3. Infracțiunile care pot fi săvârșite de o persoană juridică.

În acest domeniu există două sisteme, unul care are în vedere o răspundere specială și altul, care a optat pentru o răspundere generală.

Primul sistem a fost consacrat, inițial, de legiuitorul francez, și preluat de Codul penal român din anul 2004, care menționează în partea specială infracțiuni pentru care poate fi antrenată și răspunderea penală a persoanei juridice (art. 184 C.pen. 2004), care prevede că persoana juridică se sancționează pentru infracțiunea prevăzută de art. 181 alin. 2 (determinarea sau înlesnirea sinuciderii unui minor). Sistemul este preluat de Codul penal al Republicii Moldova²⁶, care prin art. 21 alin. 4 prevede că persoanele juridice răspund penal pentru infracțiunile încriminate în partea specială. Spre ex. art. 165 care încriminează traficul de ființe umane prevede că persoana juridică se pedepsește cu amendă, cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate, sau cu lichidarea persoanei juridice. Recent și Spania a consacrat acest sistem prin reforma introdusă prin Legea organică nr. 5/2010. În această privință art. 189 bis C.pen. prevede că atunci când potrivit dispozițiilor art. 31 bis, o persoană morală este responsabilă de delictele cuprinse în capitolul V (delicte privind prostituția și coruperea de minori) i se va aplica o amendă în limita prevăzută la lit. a-c și individualizată în baza art. 66 alin. 1 și 2.

Al doilea sistem a fost adoptat prin Legea nr. 278/2006 și preluat de Codul penal 2009. Acest sistem este consacrat de Codul penal francez, modificat și presupune că o persoană juridică poate, în principiu, să comită orice infracțiune indiferent de natura acesteia, urmând a se stabili, în fiecare caz în parte, dacă sunt îndeplinite condițiile pentru angajarea răspunderii penale a persoanei juridice²⁷.

2.4. Persoanele fizice care pot antrena răspunderea penală a persoanei juridice.

În acest domeniu se constată o diferență între legislațiile unor state, care au reglementat posibilitatea antrenării răspunderii penale a persoanei juridice de către organele sau reprezentanții acestora și a altora, care nu fac nicio precizare în acest sens.

²⁴ F. Streteanu, op. cit., vol. I, p. 368.

²⁵ V. Pașca, Codul penal comentat, op. cit., vol. I, p. 106.

²⁶ Republicat în M.Of. nr. 191-193/634 din 1 X.2010.

²⁷ F. Streteanu, op. cit., vol. I, p. 371.

Primul sistem, majoritar, este consacrat prin art. 121-2 alin.(1) din Codul penal francez 1994, potrivit căruia persoanele juridice răspund pentru infracțiunile comise de organele sau reprezentanții acesteia.

Sub acest aspect, H. Donnedieu de Vabres vorbește de un substrat uman necesar pentru antrenarea răspunderii persoanei juridice, care se realizează prin rigoare.²⁸ Această reglementare a fost preluată de art. 45 din Codul penal 2004.

În dreptul englez, capacitatea de a angaja răspunderea penală a persoanei morale este asociată doar posturilor înalte, cu atribuții de control²⁹.

Cel de-al doilea sistem, este consacrat de dreptul belgian și olandez, potrivit cărora răspunderea persoanei juridice poate fi antrenată de orice persoană fizică ce acționează în condițiile prevăzute de lege și nu doar de acțiunile organelor sau reprezentanților acesteia. Acest sistem a fost preluat de art. 19¹ din Codul penal 1968, introdus prin Legea nr. 278/2006 și se regăsește în art. 135 C.pen. 2009. Evitând să individualizeze persoanele fizice sau organele prin intermediul cărora răspunderea penală a persoanelor juridice ar putea fi angajată, legiuitorul a evitat limitarea sferei acestor persoane și implicit, oferirea de posibilități de a eluda răspunderea penală prin încredințarea formală a unor atribuții de decizie altor persoane decât cele expres prevăzute de lege. Pot fi imputate persoanei juridice actele comise de organe, reprezentați, mandatar, prepuși, sau chiar de persoane care formal nu lucrează pentru persoana juridică, dar care, în fapt, acționează sub autoritatea acesteia. Potrivit art. 51 din Codul penal olandez, persoana morală răspunde penal pentru infracțiunea comisă de prepusul său, indiferent de locul pe care-l ocupă acesta în organigramă, considerându-se că acest sistem prezintă avantajul că evită discuțiile privind calitatea organelor, ca și riscul ca persona juridică să se organizeze în așa fel încât să eludeze răspunderea penală.

Referindu-se la noua reglementare, unii autori consideră că textul art. 135 alin. 1 rămâne criticabil, întrucât în legislația română, răspunderea penală a persoanei juridice nu poate fi antrenată de orice persoană fizică, ci este necesar ca acela care acționează să aibă calitatea de prepus sau de organ ori de reprezentant al persoanei juridice³⁰.

Recent, Codul penal spaniol a fost modificat prin Legea organică nr. 5/2010, adoptându-se un sistem mixt de antrenare a răspunderii penale a persoanei morale.

Astfel, potrivit art. 31 bis din Codul penal modificat, persoanele morale răspund penal pentru delictul comise în numele sau în contul lor și în beneficiul lor, prin reprezentanții legali și administratorii de fapt sau de drept.

În aceleași cazuri, persoanele morale răspund penal, de asemenea, pentru delictul comise în exercitarea activităților sociale în contul și în beneficiul lor, de cel care fiind supus autorității persoanelor menționate în paragraful precedent, a putut comite faptele pentru că nu s-a exercitat asupra lui controlul necesar, în condițiile concrete ale cauzei.

2.5. Conținutul infracțiunii comise de persoana juridică.

²⁸ J. Pradel, Droit pénal général, op. cit., , p. 479.

²⁹ S. Geroms, La responsabilité pénales des personnes morales. Étude comparativ. RIDC, 1996, p. 547.

³⁰ Mioara-Ketty Guiu, Explicații preliminare, vol. II, op. cit., p. 384.

Având în vedere că modul de răspundere consacrat în Codul penal 2009, privește răspunderea pentru o faptă proprie, vom examina separat elementele materiale și elementul subiectiv.

2.5.1. Elementul material al infracțiunii comise de persoana juridică.

Potrivit art. 135 alin. 1 persoana juridică răspunde penal pentru infracțiunea săvârșită în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice.

2.5.1.1. Infracțiuni săvârșite în realizarea obiectului de activitate.

În această categorie legiuitorul nostru nu a inclus și precizarea din art. 5 C.pen. belgian, potrivit căreia legătura cu obiectul social trebuie să fie intrinsecă. În literatura juridică s-a exprimat opinia³¹ că textul va trebui interpretat în acest sens, respectiv că infracțiunea trebuie să se afle în strânsă legătură cu realizarea obiectului de activitate. Această cerință presupune că, în momentul săvârșirii infracțiunii, agentul se află în exercițiul atribuțiilor de serviciu și că, prin urmare, el deține calitatea de organ, sau de reprezentant al persoanei juridice³². Înseamnă că vor fi avute în vedere fapte care se leagă de politica generală a persoanei juridice ori de activități principale menite să ducă la realizarea obiectului social, și nu de fapte care au fost ocazionate de activități legate indirect de acest obiect. Vor putea fi incluse în această categorie infracțiunile privind protecția muncii, protecția mediului, privind concurența etc.

2.5.1.2. Infracțiuni săvârșite în interesul persoanei juridice.

Sunt asemenea infracțiuni cele comise pentru a se obține un beneficiu sau pentru a se evita o pierdere pentru persoana juridică. Această cerință este prevăzută și în art. 31 bis din Codul penal spaniol, care are în vedere delictele comise în profitul persoanei morale. Se consideră că legiuitorul a avut în vedere situațiile în care, deși organul sau reprezentantul persoanei juridice a lucrat în afara obiectului de activitate, această activitate este în interesul și în profitul ei³³. Atunci când administratorul unei societăți comerciale comite infracțiunea de dare de mită pentru obținerea unui anumit contract, este cât se poate de clar că fapta a fost săvârșită în interesul persoanei juridice. După unii autori,³⁴ această cerință poate fi interpretată atât în sens subiectiv, ca făcând trimitere la scopul urmărit de agent, cât și într-un sens obiectiv ca făcând trimitere la un profit pe care persoana juridică l-a obținut deja de pe urma săvârșirii infracțiunii. Dar, în oricare din aceste interpretări, devine posibil ca răspunderea penală a persoanei juridice să fie antrenată și de alte persoane fizice, iar nu doar de acelea care acționează în calitate de organe sau de reprezentanți.

2.5.1.3. Infracțiunile săvârșite în numele persoanei juridice.

Această cerință este prevăzută și de art. 31 bis din Codul penal spaniol.

³¹ F. Streteanu, *Tratat*, vol. I, op. cit., p. 373.

³² M. K. Guiu, *Explicații preliminare*, vol. I, op. cit., p. 384.

³³ A. Boroș, *Drept penal, Partea generală*, Ed. C. H. Beck, București, 2010, p. 155.

³⁴ M. K. Guiu, *Explicații preliminare*, vol. II, op. cit., p. 384.

O asemenea infracțiune se comite în procesul organizării și a funcționării persoanei juridice, ceea ce i-a determinat pe unii autori³⁵ să susțină că, nu poate acționa în numele persoanei juridice decât acela care are o împuternicire în acest sens, lucrând în calitate de organ sau de reprezentant. Cel care săvârșește o asemenea infracțiune pleacă de la poziția pe care o are în cadrul persoanei juridice a cărei răspundere penală o angajează și nu acționează ca o persoană fizică care nu are nicio legătură cu aceasta.

Pentru a imputa din punct de vedere obiectiv actul material persoanei juridice este suficient să se constate că infracțiunea se încadrează în cel puțin una din cele trei categorii examinate.

2.5.2. Elementul subiectiv al infracțiunii comise de persoana juridică.

Sub acest aspect art. 45 C.pen. 2004 nu face nicio referire la vinovăția persoanei juridice, ceea ce ar fi fost suficient ca organul sau reprezentantul persoanei juridice să acționeze pe baza elementului subiectiv impus de lege, acest element fiind imputat și persoanei juridice³⁶.

Necesitatea constatării elementului subiectiv în cazul persoanei juridice a fost impusă de precizarea din art. 19¹ alin. 1 C.pen. 1968, potrivit căreia răspunderea persoanei juridice poate fi angajată dacă fapta a fost săvârșită cu forma de vinovăție prevăzută de legea penală. Această prevedere nu a fost preluată de art. 135 C.pen. 2009, textul fiind, sub acest aspect, identic cu cel din art. 45 C.pen. 2004.

În aceste condiții, faptele organelor de conducere sunt înseși faptele persoanei juridice și prin urmare în cazul infracțiunilor intenționate sau culpabile săvârșite de persoanele cu atribuții de conducere în exercițiul competențelor legale, vinovăția persoanei juridice este identică celei a persoanei fizice care a acționat în această calitate³⁷.

³⁵ Ibidem.

³⁶ F. Streteanu, *Tratat*, vol., op.cit., p. 374.

³⁷ J. Pradel, op. cit., p. 479.

2.6. Cumulul de răspundere între persoana fizică și persoana juridică.

Articolul 135 alin. 3 C.pen. 2009 prevede că răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit la săvârșirea aceleiași fapte. Această reglementare corespunde cu cea din art. 45 alin. 3 C.pen. 2004. Prin art. 19¹ alin. 3 C.pen. 1968 se folosește sintagma „aceleiași infracțiuni”, însă în doctrină³⁸, s-a precizat că, în realitate textul trebuie înțeles ca făcând referire la comiterea aceleiași fapte, în sens material, obiectiv. Sub aspectul formei de vinovăție pot exista diferențe între persoana juridică și persoana fizică care a comis nemijlocit actul material.

Noua reglementare a consacrat cumulul de răspundere între persoana juridică și persoana fizică, soluție preluată din art. 121-2 alin. 3 Cod penal francez care prevede că răspunderea penală a persoanelor morale nu o exclude pe cea a persoanelor fizice autori sau complici ai aceleiași fapte, cu unele rezerve prevăzute de art. 121-2 alin. 4. Sub acest aspect, reglementarea noastră se deosebește de cea belgiană, care limitează cumulul de răspundere numai în domeniul infracțiunilor intenționate. Astfel, potrivit art. 5 din Codul penal belgian, în materia infracțiunilor din culpă condamnarea va privi doar persoana în sarcina căreia s-a reținut culpa mai gravă.

Autorii francezi³⁹ consideră că în cazul infracțiunilor intenționate, cumulul este rezonabil și se poate urmări persoana fizică și cea juridică, care beneficiază de pe urma faptei (crimă) și care este reprezentată de conducători ce se identifică cu ea. În cazul infracțiunilor neintenționate (delicte din imprudență și contravenții) se poate admite un principiu și o excepție. Principiul are în vedere răspunderea numai a persoanei juridice. În cazul delictelor neintenționate, prin legea din 10 iulie 2000, care a modificat art. 121-3 alin. 4 C.pen. francez, se distinge între cazul în care legătura de cauzalitate între culpa individului și prejudiciere este directă (orice culpă este pedepsibilă) și în cazul în care legătura este indirectă (când numai culpa gravă este pedepsibilă). În această privință printr-o hotărâre din 24 octombrie 2000 s-a decis că dacă răspunderea penală a persoanei fizice nu poate fi reținută, cea a persoanei morale poate fi⁴⁰.

Față de aspectele menționate, considerăm că deși prin noua reglementare se consacră posibilitatea cumulului răspunderii penale a persoanei juridice cu cea a persoanei fizice, în practică pot apărea situații în care să poată fi reținută numai răspunderea persoanei juridice, nu însă și a persoanei fizice.

3. Pedepsele aplicabile persoanei juridice.

Potrivit art. 136 alin. 1 C.pen. 2009, pedepsele aplicabile persoanei juridice sunt principale și complementare. Codului penal francez prevede în art. 131-37 pedepsele pentru persoanele morale amenda și pedepsele enumerate în art. 131-39. Codul penal spaniol prevede în art. 33 paragraful 7 lit. a-g, text introdus prin Legea organică nr. 5/2010, că pedepsele aplicabile persoanelor morale sunt amenda, dizolvarea, suspendarea activității, închiderea punctelor de lucru și o serie de interdicții. Persoanelor juridice li se pot aplica, în baza art. 63 din Codul penal al Republicii Moldova, amenda, privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate și lichidarea.

³⁸ F. Stretanu, *Tratat, op. cit.*, vol. I, p. 376.

³⁹ J. Pradel, *op. cit.*, p. 483.

⁴⁰ *Crim.*, 24 octombrie 2000, B.C. m n° 308, D. 2002, 514, note J.C. Planque, apud J. Pradel, *op. cit.*, p. 484.

3.1. Pedepșa principală în cazul persoanei juridice.

Articolul 136 alin. 2 prevede că pedeapsa principală este amenda, ce constă în suma de bani pe care persoana juridică este condamnată să o plătească statului. Dar, amenda penală se deosebește de amenda fiscală și amenda civilă⁴¹.

Noul Cod penal a adoptat și pentru persoana juridică sistemul zilelor amendă ca și în cazul persoanelor fizice, însă în Franța se aplică numai persoanelor fizice⁴². Și Spania a adoptat această soluție prin art. 50 paragraful 2, care stabilește că pedeapsa amenzii se dispune prin sistemul zile-amendă, dacă legea nu precizează altă modalitate.

Prin art. 137 alin. 2 se prevede că suma corespunzătoare unei zile-amendă este cuprinsă între 100 și 5000 lei, care se înmulțește cu numărul zilelor-amendă, ce este cuprins între 30 de zile și 600 de zile. Acestea sunt limitele generale ale amenzii, care în Codul penal spaniol sunt stabilite prin art. 50 paragraful 3 între 10 zile și 5 ani, iar suma zilnică este între 30 euro și 5000 euro.

Instanța stabilește numărul zilelor-amendă ținând cont de criteriile generale de individualizare a pedepsei. Cuantumul sumei corespunzătoare unei zile-amendă se determină ținând seama de cifra de afaceri, în cazul persoanei juridice cu scop lucrativ, respectiv de valoarea activului patrimonial în cazul altor persoane juridice, precum și de celelalte obligații ale persoanei juridice.

Prin art. 137 alin. 4 s-au prevăzut cinci plaje de individualizare legală a pedepsei amenzii, în funcție de limitele pedepsei închisorii prevăzute de lege pentru persoana fizică. Aceste, limite speciale ale zilelor-amendă sunt cuprinse între:

- 60 și 180 de zile-amendă, când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită numai pedeapsa amenzii;
- 120 și 240 de zile-amendă, când legea prevede pedeapsa închisorii de cel mult 5 ani, unică sau alternativ cu pedeapsa amenzii;
- 180 și 300 de zile-amendă, când legea prevede pedeapsa închisorii de cel mult 10 ani;
- 240 și 420 de zile amendă, când legea prevede pedeapsa închisorii de cel mult 20 de ani;
- 360 și 510 de zile amendă, când legea prevede pedeapsa închisorii mai mare de 20 de ani sau detențiunea pe viață.

Atunci când prin infracțiunea săvârșită persoana juridică a urmărit obținerea unui folos patrimonial, limitele speciale ale zilelor-amendă prevăzute de lege pentru infracțiunea comisă se pot majora cu o treime, fără a se depăși maximul general al amenzii. La stabilirea amenzii se va ține seama valoarea folosului patrimonial obținut sau urmărit.

Codul penal spaniol prevede în art. 52 paragraful 4 că în cazurile în care codul prevede o pedeapsă cu amendă pentru persoanele morale în funcție de profitul obținut sau facilitat, de prejudiciul produs, de valoarea obiectului sau de suma fraudată sau obținută ilegal, în cazul în care nu este posibil să se calculeze suma în baza acestor criterii, judecătorul sau tribunalul va motiva imposibilitatea de a face calculul și amenzile prevăzute vor fi înlocuite cu următoarele:

⁴¹ J. Pradel, op. cit., p. 545.

⁴² Ibidem.

- a) Amenda de la doi la cinci ani, dacă delictul comis de persoana fizică este pedepsit cu închisoarea mai mare de cinci ani;
- b) Amenda de la unu la trei ani, dacă delictul comis de persoana fizică este pedepsit cu închisoarea mai mare de doi ani.
- c) Amenda de la șase luni la doi ani pentru celelalte cazuri.

3.2. Pedepsa complementară aplicabilă persoanei juridice.

Articolul 136 alin. 3 C.pen. 2009 prevede că pedepsele complementare sunt:

- dizolvarea persoanei juridice;
- suspendarea activității sau a uneia dintre activitățile persoanei juridice pe o durată de la 3 luni la 3 ani;
- închiderea unor puncte de lucru ale persoanei juridice pe o perioadă de la 3 luni la 3 ani;
- interzicerea de a participa la procedurile de achiziții publice pe o durată de la unu la 3 ani;
- plasarea sub supraveghere judiciară sau publicarea hotărârii de condamnare.

Codul penal spaniol prevede în art.33 paragraful f primele trei pedepse reglementate și de noul Cod penal, însă suspendarea activității și închiderea localurilor sau a stabilimentelor se poate dispune pe o durată de până la 5 ani și plasarea sub supraveghere judiciară, la care se adaugă interzicerea de a realiza în viitor activități prin care a fost comis, favorizat sau acoperit delictul și incapacitatea de a obține subvenții sau ajutoare publice, excluderea de la achiziții publice și de a beneficia de avantaje și facilități fiscale.

Aceste pedepse și amenda sunt considerate ca fiind grave în sensul art. 33 paragraful 7 C.pen. spaniol.

Se impune precizarea că închiderea temporară a localurilor sau a stabilimentelor, suspendarea activităților sociale sau a stabilimentelor, suspendarea activităților sociale și plasarea sub supraveghere judiciară pot fi dispuse de judecătorul de instrucție ca măsuri preventive pe durata instrucției în cauză.

3.2.1. Regimul pedepselor complementare aplicate persoanelor juridice.

Prin art. 138 C.pen. 2009 sunt stabilite reguli de aplicare și executare a pedepselor complementare în cazul persoanei juridice.

Astfel, aplicarea uneia sau mai multor pedepse complementare se dispune atunci când instanța constată că față de natura și gravitatea infracțiunii, precum și de împrejurările cauzei, aceste pedepse sunt necesare.

Aplicarea uneia sau mai multor pedepse complementare este obligatorie când legea prevede această pedeapsă.

Pedepsele complementare prevăzute în art. 136 alin. 3 lit. b)- f) se pot aplica cumulativ.

Executarea pedepselor complementare începe după rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare.

3.2.1.1. Dizolvarea persoanei juridice.

Pedeapsa complementară a dizolvării persoanei juridice este prevăzută de art. 139 C.pen. și se aplică atunci când:

- persoana juridică a fost constituită în scopul săvârșirii de infracțiuni;
- obiectul său de activitate a fost deturnat în scopul comiterii de infracțiuni, iar pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită este închisoare mai mare de 3 ani;
- persoana juridică nu a executat, cu rea-credință, una din pedepsele complementare prevăzute în art. 136 alin. 1 lit. b) –e).

În primul caz, dizolvarea persoanei juridice este consecința caracterului ilicit ab initio al persoanei juridice⁴³, cum se întâmplă în cazul constituirii unui grup infracțional organizat prevăzut de art. 367 C.pen. 2009, situație în care persoanele fizice implicate în constituirea persoanei juridice își propun de la început să comită infracțiuni.

Această pedeapsă complementară poate fi aplicată pentru orice infracțiune, întrucât legea nu face nicio precizare în acest sens. Codul penal francez, stabilește că dizolvarea persoanei morale se poate aplica numai dacă norma de încriminare prevede pentru infracțiunea comisă pedeapsa închisorii mare de 5 ani pentru persoanele fizice (art. 131-39 alin. 1 pct. 1).

Dizolvarea persoanei juridice se stabilește, potrivit art. 74 alin. 2 din Codul penal al Republicii Moldova, în cazul în care instanța de judecată constată că gravitatea infracțiunii săvârșite face imposibilă păstrarea acesteia și prelungirea activității ei.

În cel de-al doilea caz, este vorba de un obiect licit de activitate al persoanei juridice, care este ulterior deturnat în scopul comiterii de infracțiuni. Deturnarea presupune că obiectul licit al unei persoane juridice nu este respectat în totalitate, fiind în situația unei schimbări a obiectului real. Se pune problema dacă deturnarea privește o schimbare totală a obiectului de activitate sau este suficientă modificarea parțială. Și în dreptul comparat soluționarea situației este diferită. În dreptul francez se prevede că deturnarea presupune că obiectul licit al persoanei morale nu este respectat, fiind incidentă o schimbare a obiectului real. Ipoteza deturnării apare, spre exemplu, când o societate hotelieră creată legal, ulterior, disimulează fapte de trafic de droguri sau de proxenetism⁴⁴. În dreptul belgian se consideră că este posibilă dizolvarea persoanei juridice pe acest temei atunci când ea ajunge să nu mai desfășoare practic decât activități contrare obiectului pentru care s-a constituit, adică atunci când obiectul său a fost total deturnat. S-a exprimat opinia⁴⁵ că, în practică, vor fi aproape inexistente cazurile în care persoana juridică al cărei obiect de activitate a fost deturnat nu mai desfășoară nicio activitate ilicită, ci își va organiza și anumite activități licite pentru a masca activitatea infracțională.

Cel de-al treilea caz, prevăzut în art. 139 alin. 2 C.pen. 2009, are în vedere neexecutarea, cu rea-credință, a pedepsei complementare privind suspendarea activității persoanei juridice, închiderea unor puncte de lucru, interzicerea de a participa la procedurile de achiziții publice, sau plasarea sub supraveghere judiciară. În acest caz, dizolvarea este consecința nerespectării unei hotărâri judecătorești. Pedeapsa dezvoltării persoanei are caracter obligatoriu⁴⁶, întrucât în art. 139 alin. 1 și 2 se folosesc sintagmele „se aplică” și „instanța dispune”.

⁴³ V. Pasca, op. cit., vol. I, p. 390.

⁴⁴ J. Pradel, op. cit., p. 526.

⁴⁵ A. Boroș, op. cit., p. 391.

⁴⁶ V. Pașca, op. cit., vol. I, p. 390.

Pedeapsa complementară a dizolvării persoanei juridice are ca efect deschiderea procedurii de lichidare, potrivit legii, iar o copie a dispozitivului hotărârii definitive de condamnare prin care s-a aplicat această pedeapsă va fi comunicată, de îndată, instanței civile, care va proceda la desemnarea lichidatorului (art. 139 alin. 3).

Codul penal spaniol prevede în art. 33 prg. 7 lit. b), că dizolvarea persoanei morale produce pierderea definitivă a personalității acesteia, ca și cea a capacității de a acționa prin orice acte juridice,, sau de a exercita orice activitate, chiar licită.

3.2.1.2. Suspendarea activității persoanei juridice.

Pedeapsa complementară a suspendării activității persoanei juridice constă, potrivit art. 140 C.pen. 2009, în interzicerea desfășurării activității persoanei juridice sau a uneia dintre activitățile persoanei juridice în realizarea căreia a fost săvârșită infracțiunea.

În caz de neexecutare, cu rea-credință, a pedepsei complementare prevăzute în art. 136 alin. 3 lit. f), instanța dispune suspendarea activității sau a uneia dintre activitățile persoanei juridice până la punerea în executare a pedepsei complementare, dar nu mai mult de trei luni.

Textul reglementează două situații juridice distincte, prima care are în vedere interzicerea desfășurării întregii activități a persoanei juridice sau a uneia dintre activitățile acesteia, cu motivarea că au servit la săvârșirea infracțiunii și alta, care pare a fi o adevărată sancțiune pentru neexecutarea, cu rea-credință a pedepsei complementare a afișării sau publicării hotărârii de condamnare.

Suspendarea întregii activități a persoanei juridice pe o durată de la 3 luni la trei ani, înseamnă încetarea tuturor activităților prevăzute în actul de constituire. Această pedeapsă complementară se poate dispune atunci când întreaga activitate a persoanei juridice are un caracter infracțional prin deturnarea de la activitățile și scopurile licite stabilite în actul de înființare și se poate pronunța pentru orice infracțiune imputabilă persoanei juridice, fără a mai fi necesară îndeplinirea vreunei cerințe suplimentare⁴⁷.

S-a exprimat opinia⁴⁸ că pedeapsa suspendării activității persoanei juridice este, de regulă facultativă, cu excepția situației prevăzute în alin. 2 al art. 140.

Într-adevăr, potrivit art. 138 alin. 2, aplicarea uneia sau mai multor pedepse complementare este obligatorie când legea prevede această pedeapsă. Apoi, se susține suspendarea activității persoanei juridice operează și în cazul infracțiunilor din culpă⁴⁹ din moment ce noua reglementare nu face nicio referire la forma de vinovăție a acestor subiecți.

În cazul infracțiunilor prevăzute de art. 140 alin. 2, care este o normă de încriminare⁵⁰, suspendarea se dispune în mod obligatoriu și are în vedere neexecutarea, cu rea-credință, a pedepsei complementare prevăzute în art. 136 lit. f), activitate care este intenționată.

Aliniatul 3 al art. 140 reglementează un alt caz de dizolvare a persoanei juridice, dacă până la împlinirea termenului prevăzut de alin. 2, pedeapsa complementară nu a fost pusă în executare. În acest caz nu interesează gravitatea faptei ce a determinat luarea măsurii prevăzute de art. 136 alin.3 lit. f), ci este o sancțiune față de atitudinea persoanei juridice care nu se conformează prevederilor legii.

⁴⁷ M. K. Guiu, op. cit., vol. II, p. 404.

⁴⁸ A. Boroș, op. cit., p. 392.

⁴⁹ Ibidem, p. 393.

⁵⁰ M-K Guiu, op. cit., vol. II, p. 405.

În Codul penal spaniol, prin art. 33 prg. 7 lit. c), se prevede că suspendarea activității persoanei morale se face pentru o durată care nu poate depăși cinci ani.

3.2.1.3. Neaplicarea dizolvării sau suspendării activității persoanei juridice.

Noul Cod penal prevede în art. 141 că pedepsele complementare privind dizolvarea și suspendarea activității persoanei juridice nu pot fi aplicate instituțiilor publice, partidelor politice, sindicatelor, patronatelor și organizațiilor religioase ori aparținând minorităților naționale constituite potrivit legii. Aceste dispoziții se aplică și persoanelor juridice care își desfășoară activitatea în domeniul presei.

Codul penal francez prevede în art. 131-39 alin. 2, că pedepsele dizolvării persoanei morale și plasarea sub supraveghere judiciară nu sunt aplicabile persoanelor morale de drept public, grupurilor sau partidelor politice, sindicatelor profesionale și instituțiilor reprezentative de personal⁵¹.

În Codul penal spaniol prin art. 31 bis prg. 5 se prevede că dispozițiile privind răspunderea penală a persoanelor morale nu sunt aplicabile, printre altele, partidelor politice și sindicate, organizațiilor internaționale de drept public, nici celor care exercită politici publice sau furnizează servicii de interes economic general.

În literatura juridică românească⁵² s-au exprimat rezerve față de noua reglementare, cu argumente pertinente, însă unii autori⁵³ consideră că rațiunea excluderii acestor persoane de la aplicarea celor două pedepse complementare este dificil de precizat și că persoanele juridice din domeniul presei beneficiază de un tratament privilegiat.

3.2.1.4. Închiderea unor puncte de lucru ale persoanei juridice.

Această pedeapsă complementară este prevăzută de art. 142 C.pen. 2009 și constă în închiderea unuia sau mai multora dintre punctele de lucru aparținând persoanei cu scop lucrativ, în care s-a desfășurat activitatea în realizarea căreia a fost săvârșită infracțiunea, dispoziție care nu se aplică persoanelor juridice care își desfășoară activitatea în domeniul presei.

Pentru aplicarea pedepsei complementare de care ne ocupăm legea prevede îndeplinirea cumulativă de care ne ocupăm legea prevede îndeplinirea cumulativă a două condiții și anume:

- persoana juridică să fie din cele cu scop lucrativ;
- în punctele de lucru ale persoanei juridice să se desfășoare activitatea în realizarea căreia a fost săvârșită infracțiunea.

Pedeapsa se poate dispune pe o durată de la 3 luni la 3 ani.

Neexecutarea, cu rea-credință a acestei pedepse duce la dizolvarea persoanei juridice (art. 139 alin. 2).

O asemenea pedeapsa este prevăzută de art. 131-39 alin. 1 pct. 4 din Codul penal francez, însă diferă durata, care poate fi definitivă sau până la 5 ani și de art. 33 prg. 7 lit. d) din Codul penal spaniol, însă durata nu poate depăși 5 ani.

⁵¹ J. Pradel, op. cit., p. 526.

⁵² V. Pasca, op. cit., vol. I, p. 395.

⁵³ M-K Guiu, op. cit., vol. II, p. 407.

În doctrina franceză⁵⁴ s-a pus problema dacă închiderea stabilimentului este o pedeapsă, sau o măsură de siguranță și calificarea sancțiunii complementare, ca facultativă sau obligatorie, însă legea nu oferă un răspuns.

3.2.1.5. Interzicerea de a participa la achizițiile publice.

Această pedeapsă complementară, prevăzută de art. 143 C.pen. 2009, constă în interzicerea de a participa, direct sau indirect, la procedurile pentru atribuirea contractelor de achiziții publice, prevăzute de lege.

Pedeapsa se dispune pe o durată de la unu la 3 ani, iar neexecutarea, cu rea-credință, a acestei pedepse duce la dizolvarea persoanei juridice.

Aplicarea acestei pedepse are ca efect o restrângere a capacității de folosință și de exercițiu a persoanei juridice, respectiv a capacității de a contracta lucrări de achiziții publice. Sunt asemenea contracte cele menționate în art. 4-7 din O.U.G. nr. 34/2006⁵⁵, modificată prin O.U.G. nr. 76 din 30 iulie 2010 și anume: contractele de lucrări, contractele de furnizare, contractele de servicii, contractele de achiziții publice, precum și contractele de concesiune, contractele sectoriale, parteneriatul public privat⁵⁶.

În literatura juridică s-au exprimat opinii diferite în legătură cu interzicerea de a participa indirect la procedurile pentru atribuirea contractelor de achiziții publice. Într-o primă opinie⁵⁷, se susține că textul ar avea în vedere exclusiv simulația prin interpunere de persoane, iar nu și în cazul în care persoana juridică ar beneficia, în calitate de subcontractant, de pe urma unui contract de achiziție publică, încheiat de o altă persoană juridică. Într-o altă opinie⁵⁸ se consideră că interdicția privește și acest caz, având în vedere că rațiunea unei asemenea pedepse nu poate fi decât accesul persoanei juridice condamnate la fondurile publice, acesta fiind sensul legii.

Codul penal francez prevede excluderea de la achizițiile publice, cu titlu definitiv sau pentru o durată de până la 5 ani (art. 131-39 alin. 1 pct. 5), iar Codul penal spaniol include această pedeapsă, printre altele, în art. 33 prg. 7 lit. f), însă pentru o durată care nu poate depăși 5 ani.

3.2.1.6. Plasarea sub supraveghere judiciară.

Plasarea sub supraveghere judiciară este o pedeapsă complementară nouă prevăzută de art. 144 C.pen. 2009, după modelul art. 131-39 alin. 1 pct. 3 și art. 131-46 din Codul penal francez. Dar în Franța, plasarea sub supraveghere judiciară a fost reglementată prin legea din 17 iunie 1980, însă în anul 2004, Curtea de Casație a calificat această sancțiune drept pedeapsă complementară⁵⁹.

Această pedeapsă a fost introdusă și în Codul penal spaniol prin legea din decembrie 2010 (art. 33 prg. 7 lit. g).

⁵⁴ J. Pradel, op. cit., p. 560.

⁵⁵ Publicată în M. Of. nr. 418 din 15 mai 2006.

⁵⁶ V. Pașca, op. cit., vol. I, p. 399.

⁵⁷ F. Streteanu, Noul Cod penal, vol. II, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 185.

⁵⁸ M.K Guiu, op. cit., vol. II, p. 411.

⁵⁹ Crim., 18 fevr. 2004., apud. M-K Guiu, op. cit., vol. II, p. 412.

Potrivit art. 144, plasarea sub supraveghere judiciară constă în desemnarea de către instanță a unui administrator judiciar sau a unui mandatar judiciar care va supraveghea, pe o perioadă de la unu la 3 ani, desfășurarea activității ce a ocazionat săvârșirea infracțiunii. Administratorul judiciar sau mandatarul judiciar are obligația de a sesiza instanța atunci când constată că persoana juridică nu a luat măsurile necesare în vederea prevenirii comiterii de noi infracțiuni. În cazul în care instanța constată că sesizarea este întemeiată dispune înlocuirea acestei pedepse cu suspendarea activității persoanei juridice.

Pedeapsa nu se aplică în cazul instituțiilor publice, partidelor politice, sindicatelor, patronatelor și organizațiilor religioase ori aparținând minorităților naționale, constituite potrivit legii și nici persoanelor juridice care își desfășoară activitatea în domeniul presei.

În privința persoanei desemnate pentru a supraveghea activitatea desfășurată de persoana morală, în art. 131-46 din Codul penal francez se menționează mandatarul judiciar, iar în art. 33 prg. 7 lit. g) din Codul penal spaniol se folosește denumirea de administrator judiciar, ceea ce a făcut ca unii autori⁶⁰ să considere că, nu se justifică folosirea a două noțiuni diferite în art. 144 C.pen. 2009.

3.2.1.7. Afișarea sau publicarea hotărârii de condamnare.

Articolul 145 C.pen. 2009 prevede că afișarea hotărârii definitive de condamnare sau publicarea acesteia se realizează pe cheltuia persoanei juridice condamnate.

Prin afișarea sau publicarea hotărârii de condamnare nu poate fi dezvăluită identitatea altor persoane.

Afișarea hotărârii de condamnare se realizează în extras, în forma și locul stabilit de instanță pentru o perioadă cuprinsă între o lună și 3 luni.

Publicarea hotărârii de condamnare se face în extras și în forma stabilită de instanță, prin intermediul presei scrise sau audiovizuale ori prin alte mijloace de comunicare audiovizuală, desemnate de instanță.

Dacă publicarea se face prin presa scrisă sau audiovizuală, instanța stabilește numărul aparițiilor care nu poate fi mai mare de 10, iar în cazul publicării prin alte mijloace audiovizuale durata acesteia nu poate depăși 3 luni.

Această pedeapsă a fost reglementată prin Codul penal 2004 (art. 86) și prin 71⁷ C.pen. 1968, text introdus prin Legea nr. 278/2006 și este prevăzută în art. 131-39 alin. 1 pct. 9 din Codul penal francez, care prevede afișarea deciziei pronunțate sau difuzarea acesteia, fie prin presa scrisă, fie prin orice mijloc de comunicare audiovizuală.

Afișarea sau publicarea hotărârii de condamnare are o puternică influență asupra imaginii persoanei juridice, care poate avea consecințele asupra credibilității acesteia în raport cu alte persoane fizice sau juridice.

3.2.2. Procedura tragerii la răspundere penală a persoanei juridice.

Această procedură specială face obiectul titlului IV, capitolul II C.pr.pen. 2010, respectiv art. 489-503.

Sunt prevăzute dispoziții privind obiectul acțiunii penale (art. 490) reprezentarea persoanei juridice (art. 491) și măsurile asigurătorii (art. 494).

⁶⁰ M-K Guiu, op. cit., vol. II, p. 412.

Prin art. 495 se reglementează procedura de informare, în care sunt stabilite obligațiile pentru procuror, care în cursul urmăririi penale comunică persoanei juridice și organului care a înregistrat persoana juridică punerea în mișcare a acțiunii penale și trimiterea în judecată a persoanei juridice.

Instanța de executare comunică o copie de pe dispozitivul hotărârii organului care a autorizat înființarea persoanei juridice și altor organe. Punerea în executare a pedepsei amenzii este reglementată prin art. 497, iar punerea în executare a pedepselor complementare prin art. 498-592.

Supravegherea executării pedepselor complementare aplicate persoanei juridice este reglementată prin art. 503.

Codul penal spaniol prevede în art. 33 prg. 7 lit. g) că închiderea temporară a localurilor sau a stabilimentelor, suspendarea activităților sociale și administrarea judiciară pot fi dispuse și de judecătorul de instrucție ca măsură preventivă pe durata instrucției în cauză.

4. Dispoziții comune privind persoana juridică.

Noul Cod penal reglementează, în titlul VI, capitolul III, recidiva, atenuarea și agravarea răspunderii penale a persoanei juridice, prescripția răspunderii penale și a executării pedepsei, reabilitarea persoanei juridice, spre deosebire de Codul penal 1968, modificat prin Legea nr. 278/2006, care tratează aceste aspecte în cadrul fiecărei instituții consacrate răspunderii penale a persoanei fizice, sistem care se întâlnește în Codul penal spaniol, modificat în decembrie 2010.

4.1. Recidiva în cazul persoanei juridice.

Potrivit art. 146 C.pen. 2009, există recidivă pentru persoana juridică atunci când, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare și până la reabilitare, persoana juridică săvârșește din nou o infracțiune, cu intenție sau cu intenție depășită.

În caz de recidivă limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru noua infracțiune se majorează cu jumătate, fără a depăși maximul general al pedepsei amenzii.

Dacă amenda anterioară nu a fost executată, în tot sau în parte, amenda stabilită pentru noua infracțiune, potrivit alin. 2, se adaugă la pedeapsa anterioară sau la restul rămas neexecutat din aceasta.

La stabilirea stării de recidivă nu se ține seama de hotărârile de condamnare privitoare la faptele care nu mai sunt prevăzute de legea penală, infracțiunile amnistiate și infracțiunile săvârșite din culpă.

Pentru a stabili amenda aplicabilă unei persoane juridice în cauza dedusă judecării instanța va trebui să aibă în vedere limitele speciale prevăzute de art. 137 alin. 4, care vor fi majorate cu jumătate, apoi va proceda la individualizarea judiciară în baza alin. 3 din același articol, fără a putea depăși maximul general al pedepsei amenzii prevăzut în alin. 2 al art. 137. Acest sistem este criticat în literatura juridică română⁶¹, însă reglementări apropiate se întâlnesc și în alte legislații cum sunt cele din Franța și Spania.

Astfel, Codul penal francez reglementează recidiva persoanelor morale prin art. 132-12 și urm., care prevăd majorarea amenzii de 10 ori, iar în cazurile cele mai grave, recidiva

⁶¹ M-K Guiu, op. cit., vol. II, p. 419.

antrenează posibilitatea de a fi aplicate pedepsele complementare din art. 131-39. Dacă persoana morală se modifică între două infracțiuni, se admite că dacă modificarea a fost făcută pentru eludarea regulilor asupra recidive, aceasta se aplică totuși căci există „frauda la recidivă”⁶². Legea prevede patru cazuri de recidivă prin art. 132-12 – 132-15, prima fiind generală și perpetuă, a doua generală și temporară, iar celelalte două sunt speciale și temporare.

Codul penal spaniol reglementează recidiva persoanei morale ca o circumstanță agravantă. Astfel, art. 66 prg. 1 pct. 5 prevede că atunci când este dată circumstanța agravantă a recidivei cu calificarea că delinquentul la data comiterii delictului, mai era condamnat definitiv, cel puțin pentru trei delikte de aceeași natură, i se va putea aplica pedeapsa de un grad superior celei prevăzute pentru delictul în cauză, ținând seama de condamnările anterioare și de gravitatea faptei (în cazul persoanelor fizice).

Potrivit art. 66 bis alin. 1 pct. 2 teza I lit. a), dacă persoana morală este recidivistă, se impune pentru sancțiunile prevăzute de art. 33 prg. 7 lit. c) la g) o durată superioară cu doi ani.

În cazul prevăzut de art. 66 prg. 1, pct. 5 și art. 66 bis alin. 1 pct. 2 teza II lit. a) se impun cu titlu permanent sancțiunile prevăzute la lit. b) și e), respectiv se impune o durată de cel puțin cinci ani pentru sancțiunile prevăzute la lit. e) și f) din prg. 7 al art. 33.

4.2. Atenuarea și agravarea răspunderii penale a persoanei juridice.

Noul Cod penal prevede atenuarea și agravarea răspunderii penale a persoanei juridice într-un singur articol (art. 147), reglementare criticată în literatura juridică⁶³, cu motivarea că cele două categorii de cauze au efecte diametral opuse și se impunea ca aceste efecte să fie prevăzute în texte distincte, însă Codul penal spaniol stabilește reguli generale prin art. 66 bis.

În caz de pluralitate de infracțiuni, pedepsele complementare de natură diferită, cu excepția dizolvării, sau cele de aceeași natură, dar cu conținut diferit, se cumulează, iar dintre pedepsele complementare de aceeași natură și cu același conținut se aplică cea mai grav.

În caz de pluralitate de infracțiuni, măsurile de siguranță luate conform art. 112 se cumulează. Este vorba de confiscarea specială.

4.3. Prescripția răspunderii penale.

Răspunderea penală a persoanei juridice se prescrie, potrivit art. 148 C.pen. 2009, în condițiile prevăzute de lege pentru persoana fizică, dispozițiile art. 153-156 aplicându-se în mod corespunzător⁶⁴. Se vor avea în vedere termenele de prescripție a răspunderii penale (art. 154) și suspendarea cursului prescripției răspunderii penale (art. 155 și 156).

Codul penal spaniol, reglementează, în art. 130 prg. 1 pct. 6 și 131 printre cauzele care sting răspunderea penală prescrierea infracțiunii. Potrivit art. 130 prg. 2, transformarea, fuziunea, absorbția sau divizarea unei persoane morale nu stinge răspunderea sa penală, care va fi transferată la persoanele morale rezultate prin fuziune, absorbție sau divizare.

⁶² J.Pradel, op. cit., p. 597.

⁶³ M-K Guiu, op. cit., vol. II, p. 421.

⁶⁴ V. Păvăleanu, Drept penal general, op. cit., p. 334-339.

4.4. Prescripția executării pedepsei.

Termenul de prescripție a executării pedepsei amenzii aplicate persoanei juridice este de 5 ani, potrivit art. 149 C.pen. 2009.

Executarea pedepselor complementare aplicate persoanelor juridice se prescrie într-un termen de 3 ani, care curge potrivit art. 149 alin. 2, de la data la care pedeapsa amenzii a fost executată sau considerată ca executată.

Dispozițiile art. 161, 162 alin. 2, 163 și 164 se aplică în mod corespunzător.

Codul penal spaniol prevede prescrierea pedepsei sau a măsurii de siguranță potrivit art. 130 prg. 1 pct. 7, art. 133 și 135, iar Codul penal francez în art. 133-2 – 133-4.

4.5. Reabilitarea persoanei juridice.

Potrivit art. 150 C.pen. 2009, reabilitarea persoanei juridice are loc de drept, dacă în decurs de 3 ani de la data la care pedeapsa amenzii sau pedeapsa complementară a fost executată sau considerată ca executată, aceasta nu a mai săvârșit nicio altă infracțiune.

Codul penal francez prevede o reglementare mai riguroasă prin art. 133-14, în sensul că reabilitarea persoanei morale are loc de plin drept, dacă n-a fost din nou condamnată la o pedeapsă criminală sau corecționată în termen de cinci ani:

- pentru condamnarea la amendă, acest termen se calculează din ziua plății amenzii sau împlinirea prescripției;
- pentru condamnarea la o pedeapsă alta decât amenda sau dizolvarea, acest termen se calculează de la executarea pedepsei sau de la împlinirea prescripției⁶⁵.

4.6. Efectele comasării și divizării persoanei juridice.

Articolul 151 C.pen. 2009 prevede că, în cazul pierderii personalității juridice prin fuziune, absorbție sau divizare intervenită după comiterea infracțiunii, răspunderea penală și consecințele acesteia se vor angaja:

- în sarcina persoanei juridice create prin fuziune;
- în sarcina persoanei juridice absorbante;
- în sarcina persoanelor juridice care au fost create prin divizare sau care au dobândit fracțiuni din patrimoniul persoanei divizate.

În cazul prevăzut de alin. 1, la individualizarea pedepsei se va ține seama de cifra de afaceri, respectiv de valoarea activului patrimonial al persoanei juridice care a comis infracțiunea, precum și de partea din patrimoniul acesteia care a fost transmisă fiecărei persoane juridice participante la operațiune.

O reglementare similară cu cea din art. 151 alin. 1 C.pen. 2009 este prevăzută de art. 130 prg. 2 din Codul penal spaniol, în sensul că transformarea, fuziunea, absorbția sau divizarea unei persoane morale nu stinge răspunderea sa juridică care va fi transferată la firma în care este transformată, cu care fuzionează sau care o absoarbe și se va extinde la firmele care rezultă din diviziune.

De asemenea, art. 52 prg. 1 din Codul penal spaniol prevede că amenda se va stabili în funcție de prejudiciul produs, de valoarea obiectului delictului sau de beneficiul creat, iar în

⁶⁵ J. Pradel, op. cit., p. 685.

cazul în care amenda nu poate fi stabilită pe baza acestor elemente, instanța de judecată va proceda potrivit art. 52 prg. 4 lit. a) – lit. c).